

Het regionale dagblad De Gooi- en Eemlander riep in oktober vorig jaar de lezers op om herinneringen aan de hongervinter en de feestdagen van 1944 op papier te zetten. Er kwamen zoveel reacties – bijna negentig – dat het onmogelijk was ze allemaal in de krant te plaatsen. Hieronder passages uit enkele (grotendeels ongepubliceerde) Hilversumse inzendingen. Herinneringen als deze vormen een belangrijke bijdrage aan de lokale geschiedschrijving. Als aanvulling van het beeld dat ontstaat uit de officiële, schriftelijke historische bronnen.

Op voedseltocht naar het noorden

Veel mensen gingen op pad om op het platteland wat extra voedsel te bemachtigen. Dat kon echter een gevaarlijke aangelegenheid zijn. Ineke Baartwijk vertelde:

Mijn nichtje (tien jaar ouder) en ik gingen op “hongertocht” naar Overijssel. 's Morgens om 4 uur, koud, donker, mistig, natuurlijk geen licht op de fietsen. Ergens in de polder, achter Eemnes geloof ik, miste ik een afslag, keerde om op wat ik dacht, dat een fietspad was en belandde tot over mijn middel in de Hollandse Waterlinie. Bij een ons bekende boerin in Eemnes kon ik mijn kleren drogen.

Wij kwamen door het net in brand gestoken Putten. Verderop langs de weg stond een tent van Maggi, daar deelde men hete bouillon uit. Heerlijk. De meeste boeren en boerinnen waren gastvrij, wij konden blijven eten en/of slapen. Bij enkele anderen kreeg je een schepje, van de grond opgeveegd, graan, bonen, enz.

Op de terugtocht was de brug over de IJssel gesloten. Mannen zetten je met een roeiboortje over. Dat was niet ongevaarlijk, Spitfires vlogen af en aan om alles wat bewoog te beschieten. Bij ons in de boot zaten twee mannen, die uit een dwangarbeiderskamp ontsnapt waren. Aan de overkant van de rivier was een Duitse wachtpost, bewaakt door soldaten op leeftijd. Mijn nichtje en ik leidden ze af door verhaaltjes en grapjes te maken. De twee mannen konden daardoor aan hun aandacht ontsnappen. Misschien zagen ze het wel en vonden ze het wel goed zo.

In Elburg hebben wij een nacht in het stro geslapen. Zij hadden daar een ongeveer tienjarig jongetje, die in de stal in een goed verborgen kamertje sliep. Onderweg stond een jongeman ons op te wachten, die ons vroeg een brief bij zijn ouders in Amersfoort te bezorgen. Even voorbij Elburg kreeg ik een leuke band, de fietsmaker en zijn zonen hielpen iedereen, die pech had, gratis. Onderwijl kwamen er een paar open vrachtwagens aan, er zaten vermoeide Duitse soldaten in. Zij stopte om ons

Aan het begin van de hongervinter konden mannen het er nog op wagen om met de fiets op hongertocht te gaan. Later werd dit de exclusieve taak van vrouwen en kinderen. Zij liepen niet het gevaar door de Duitsers opgepakt te worden. (coll. NIOD)

op te pikken, samen met de fietsmaker laadden zij onze fietsen in. Onderweg kwam er een aanval van Spitfires. De chauffeur van onze auto reed als een gek door, zo ontsnapt wij. Later hoorde ik, dat er in de andere auto's gewonden gevallen waren. Ergens achter Amersfoort konden wij niet verder mee met de auto. Op de Soestdijkerstraatweg fietste, voor ons, een man met achter op de fiets een zakje appels. Het water liep ons uit de mond. Wonder boven wonder viel er een uit.

Op maandag 19 februari 1945 ging de heer G. Olie met zijn zuster Emmy op voedseltocht. Via Ermelo, Oldenbroek en Den Hulst gingen ze met een handkar naar Dedemsvaart. Onderweg werd geslapen op Rode Kruisposten, in Dedemsvaart bij een boer. Voorbij Dedemsvaart lukte het uiteindelijk 3,5 mud aardappelen

te kopen, waarna de lange weg terug aanvaard werd. In zijn dagboek schreef Olie:
Over Nw Leusden, waar nog naar een dokter geweest vanwege grote blaren, naar Zwolle. Eindeloos lange weg. In een groot warenhuis (Bishop) werden we opgevangen. Echte bedden en geen eten. Schoenen aangehouden wegens stelen. De kar met aardappels werd achter grote hekken veilig opgeborgen. Volgende dag weer verder, we passeerden eindeloos lange rijen mensen. Uit Rotterdam, den Haag. Ook veel kinderen met begeleiders. In Elspeet geslapen in een school.

De laatste nacht in Nijkerk overnacht. Op de stenen vloer in een eierveiling. In de buurt was een afvuurinrichting van een V1. Doodeng. Toen op naar huis, de Eembrug over, ze moesten ons helpen, we waren aan het eind van ons latijn. In Hilversum bij het Laaperspark gerust. Er kwam een vrouw naar ons toe, vroeg om enkele aardappels. We gaven er geen een. Onvoorstelbaar!!! Om 5 uur kwamen wij thuis. 26 Februari.
Onderweg schreef Olie twee brieven aan zijn ouders om die gerust te stellen. Het gevaar van beschietingen vanuit de lucht lag constant op de loer. De brieven werden meegegeven aan een passerende Loosdrechter die ze op 23 februari bij de ouders afleverde. Of die door de brieven gerust gesteld werden, is nog maar de vraag. De inhoud ervan:

Febr. 1945

Lieve allemaal.

*Ik schrijf dit zittend op de kar. De weg was hobbelig, maar nu gaat het beter. We rijden over het Zwalse Diep, hobbelig!
We zijn net over de Yselbrug gekomen met een helder blauwe hemel, en we hebben geen vliegtuig gezien. Afweergeschut zagen we ook nergens. We rijden nu richting Meppel, 26 kilometer maar, een peuleschilletje, hè? We zijn zo dolblij dat het zulk prachtig weer is. Na gisteren, de hele dag regen. We waren doornat en ijskoud. Om kwart voor 3 waren we al in Oldenbroek. We zijn toen op onderdak uitgegaan maar konden het nergens krijgen. We zijn toen naar een rode kruispost gegaan, maar daar konden we pas om 6 uur in, dus maar gewacht. Om 6 uur was de rij aangegroeid tot wel 200 man. Om 1/2 7 was het zover dat wij het lokaal binnen stapten. Het was er heerlijk warm.*

Lieve allemaal.

We hebben woensdag om 3 uur den Hulst bereikt, 't was prachtig weer. Wij zijn toen meteen begonnen onderdak te zoeken. Bij de 4de boer hadden wij al succes. Wij hebben daar 's avonds lekker gegeten, 2 borden pap en 2 snede rog- en tarwebrood met dik boter. Bij Emmy is het er allemaal zo weer uitgekomen en mij bekwam het ook niet erg. In het hooi hebben wij geslapen en 's morgens kregen wij gebakken aardappels en brood met boter en koffie. We hebben daar een 1/2 pond boter geruild voor zeep. Ze zijn niet erg happig hier, er komen ook daar al veel te veel mensen. Aardappels waren daar alleen maar bij 10 kilo tegelijk te krijgen en de boerderijen liggen zo ver van elkaar aan slechte wegen. We zijn daarom maar doorgelopen naar Dedemsvaart, toen helemaal Dedemsvaart door, een geweldig lange weg. Daar kregen wij onze eerste beschieting. We zagen ze duiken, recht op ons af, onderwijl zagen we ze schieten. Ik ben meteen in een dekkingsgat langs de weg gesprongen, mijn hoofd in 't zand. Een herrie zeg, als het zo dichtbij is hoor. Ik dacht minstens dat ze vlak langs me heen schoten, maar het viel nogal mee. Het was aan de overkant van de Dedemsvaart, een km van ons af. Daar lagen schepen en we zagen een auto branden. We zijn weer doorgelopen, steeds maar lopen, eindeloze wegen en steeds nog geen aardappel. Na Dedemsvaart hebben wij nog een half uur gelopen. Toen konden wij al onze aardappels tegelijk kopen, 3 1/2 mud voor 21 gulden. We hadden bij andere boeren ook nog haast een mud op de kop getikt. Toen weer terug met de vracht en we waren zo moe. 't Was al bij 6 en we hadden nog geen onderdak. Ze vertelden ons al dat je het hier nergens meer kan krijgen.

Evacuatie van kinderen

Via het IKONGO kon een groot aantal kinderen aan de honger ontsnappen doordat dit interkerkelijk bureau evacuatie organiseerde. De kinderen werden

groepsgewijs ondergebracht in plattelandsdorpen. Emy Moonen was een van de kinderen die mee mochten:

Van de Kerstdagen herinner ik me niets meer, ik vraag me af of we die wel gevierd hebben, maar van de jaarwisseling des te meer. In de Oudejaarsnacht werden mijn broer (5 jaar), mijn zus (7 jaar) en ik (9 jaar) door mijn ouders gebracht naar de Sumatralaan bij het viaduct, waar wij, samen met een aantal andere kinderen van burens en kennissen, gehuld in dekens want het vroom dat het kraakte, in een vrachtauto werden gezet, waarna wij richting Drenthe reden. Daar was nog genoeg te eten en hadden mijn ouders via de kerk onderdak voor ons gevonden. Onderweg stopten we bij een boer in de omgeving van Ommen, waar we soep en brood kregen en weer wat op temperatuur kwamen. Daarna reden we door naar Coevorden, waar een familie ons "trakteerde" op een Nieuwjaarsontbijt: oliebolletjes! Het was goed bedoeld, maar ziek dat we geweest zijn! In Coevorden splitsen onze wegen zich: wij drieën en een jongen van Angenent gingen door naar Klazienaveen, een dorp iets ten noorden van Coevorden dat werd doorsneden door een kanaal. Mijn zus en ik werden ondergebracht bij de familie Egbrink, die een grote kruidenierszaak had aan de ene kant van het kanaal, en mijn broer bij de familie Swart aan de andere kant van het kanaal. Chris Angenent kwam te zitten bij een oudere dame. Het was daar prima van eten en drinken, maar mijn zus en ik konden niet zo goed overweg met één van de twee dochters Egbrink en zijn toen na enige tijd overgeplaatst naar het huis van die mevrouw verderop. Daar was het veel gezelliger, al hebben we diverse keren 's nachts ons bed uitgemoeten, omdat de Duitsers het gemunt hadden op de Noritfabriek, die recht tegenover het huis lag waar mijn broer was ondergebracht. Als het alarm afging, wisten we hoe laat 't was: we deden gauw een jas aan over onze pyjama en renden letterlijk op een schoen en een slof de weilanden achter ons huis in. Aan de hemel zagen we rondom overal lichtkogels. De volgende ochtend gingen we dan op zoek naar onze schoen/slof want die verloor je meestal onderweg. Na enige tijd gingen we ook naar school. Die lag een stuk verderop richting Emmercompasuum. Daar hebben we op een middag, 't was rond half twee, in de gang tegen de muur aan moeten liggen, omdat de Duitsers de Puritfabriek bombardeerden. Mijn broer, die we al enige tijd niet hadden kunnen bereiken omdat de brug over het kanaal was opgeblazen, heeft heel wat keren in de kelder moeten zitten, maar is er gelukkig heelhuids uit gekomen. Helaas was er van de speeltuin, die even voorbij zijn huis lag en waar wij in het begin zo vaak naartoe gingen, na het bombardement

Chronisch voedseltekort deed veel ouders besluiten hun kinderen zo mogelijk naar het platteland te (laten) evacueren. Uit: O, dat wintertje '45. (coll. De Paepe)

niet veel meer over dan een groot gapend gat en een hoop verwrongen staal.

Van de bevrijding begin mei '45 herinner ik me alleen, dat de Canadezen met tanks het dorp binnenreden en wij luid zingend mee mochten rijden naar Erica, een dorp vlakbij. Omstreeks 8 mei kwamen onze ouders ons ophalen. Wat een feest, en dan dat Zweedse wittebrood, het leek wel cake! Eenmaal weer op school moesten we erg wennen, want we waren intussen met een Drents accent gaan praten. Al met al is 't voor ons, gezien de leeftijd die we toen hadden, niet zo'n slechte en toch ook wel een spannende periode geweest.

Ook kwam het wel voor dat de ouders zelf onderdak voor hun kinderen vroegen bij familie op het platteland. Zo had Oebele de Vries, die nachtwaker was bij de melkfabriek op de Larenseweg, geregeld dat zijn twee dochters, Sonja (17) en Corry (15) in februari 1945 mee konden rijden met een melkwagen uit Friesland om daar bij familie onder dak gebracht te worden voor de rest van de oorlog. Na een hels koude tocht achterop een open vrachtwagen over de Afsluitdijk kwamen de

twee meisjes aan in Kimsverd. Sonja Peetoom vertelt: Het hele dorp wist dat we onderweg waren. Het dorp heeft iets aparts; iedereen weet alles van iedereen. Hoef je in de stad niet om te komen. Daar ken je je naaste buur nog niet eens. We kwamen op een grote boerderij terecht, even buiten het dorp, bij de familie Politiek: vader Sjoerd, moeder Anne en de kinderen Tet, Tjekke en Reinder. Voor ons meisjes was dit een hele wereldreis. Mijn vader Oebele ging na twee dagen weer terug via Zurich en de Afsluitdijk. Thuisgekomen werd hij doodziek.

's Middags aan tafel zaten we met tien man, want er waren nog meer vluchtelingen die op de boerderij woonden. Toen we aankwamen werden er foto's van ons gemaakt met de familie Politiek er bij plus de knechten die daar werkten: Durk, Jacob, Lubbert – een heel gezelschap. We voelden ons al gauw thuis, er waren veel dieren: 3 paarden, koeien, schapen, een hond en poezen. Dat vonden wij stadskinderen prachtig. Al gauw werden we ingezet om mee te werken in het huis, ieder had een taak. Ik kon goed naaien en kreeg opdracht om achter de naaimachine te gaan zitten verstellen. Ook zaten we 's avonds te breien van schapenwol. 's Avonds was het om 9 uur naar bed, 's morgens om 7 uur eruit, maar soms ook om 4 uur – melkbussen boenen.

Op een dag zocht mijn tante Anne naar haar klompen en ik was erop uit naar buiten om de was op de bleek te leggen. Dit was een gewoonte geworden; we hadden dezelfde maat. Mijn zus en ik hadden houten zolen met singelband als schoenen en die klompen zaten warm. Op een dag ging oom Sjoerd naar Bolsward. Bij terugkomst had hij een verrassing voor ons: elk ons eigen paar klompen. Toen hij weer eens ging, nam hij een spinnewiel mee. Wol was er genoeg; we hebben daar wat afgebreid.

Aan geld hadden we niks. We hadden f400 bij ons maar kwamen daar later net zo mee thuis. Soms kwam er een lappenkoopman langs. Dan werd er in de mooi kamer onderhandeld en vertrok hij weer. Als hij dan langs liep, probeerde ik of hij voor mij ook wat had. Oei, dan was tante Anne boos, maar we hadden geen warme kleren dus wilden wij ook wel betalen voor een lap. Mooi niet. Op een dag (het liep tegen het eind van de oorlog): de Canadezen op komst. We lagen plotseling in de vuurlinie, de granaten vlogen over de boerderij. De boeren hadden een plan voor bescherming: we moesten naar de koestal waar alle dieren binnen stonden. Iedereen kreeg een groot mes en de opdracht zodra het kritiek werd, ieder twee koeien los te snijden. Twee dagen en nachten lagen we onder vuur. We durfden niet naar de keuken voor eten. Gelukkig liep het goed af. We hebben er vijf maanden gezeten.

De gaarkeuken

De gaarkeuken maakte het mogelijk dat ondanks het tekort aan brandstof en voedsel de mensen nog een warme hap konden krijgen. Hoewel de kwaliteit van het eten langzaam maar zeker abominabel werd naarmate de hongerwinter vorderde, wat weer aanleiding was tot een hoop geklaag van de klanten, was het personeel van de gaarkeuken zich terdege bewust van het belang van hun taak. De vader van Piet Timmer was blokhoofd van de Luchtbeschermingsdienst in Klein Rome, maar daarnaast uitdeler op een verdeelpost. Piet schreef daarover:

Tijdens die hongerwinter beheerde hij een uitdeelpunt warme maaltijden die werden aangevoerd vanaf de houten barakken die als noodgaarkeuken waren neergezet op het marktterrein aan het Langgewenscht.

Dit uitdeelpunt was gevestigd in de houtloods van een machinale timmerfabriek Th. Ekelschot, Kerklaan 3b. Ekelschot was

Moet nog bijschrift bij gemaakt worden. Iets over de slechte naam die het centrale keuken-voer had. Uit: O, dat wintertje '45. (coll. De Paepe)

Tekening van een uitdeelpunt op een Centrale Keuken, van A. vd. Linde uit 1945. (coll. NIOD)

een aange trouwde neef van mijn vader en deze twee konden goed met elkaar overweg. De fabriek met kelders was ook een uitstekend onderduikadres. De timmerfabriek was door Ekel-schot ontmanteld om zo inbeslagname van de machines te voorkomen. In onze grote kelder, die onder het hele huis doorliep en voorzien was van een sterke tegelvloer, was een groot aantal van die machinemotoren en -onderdelen overgebracht en opgeslagen.

Elke dag ging mijn vader dus naar het uitdeelpunt waar hij naging of er voldoende vrijwillige “opscheppers” en “uitdelers” aanwezig waren en om in de barre kou van een open houtloods de lange rij mensen met potten, pannen en emmers tegen inlevering van een bon een schep onbestemde smurrie te geven. Daar lette hij er vooral op dat oudere mensen en jonge gezinnen meer scheppen eten of soep kregen dan ze bonnetjes inleverden. Als een gamel bijna leeg was, liet hij deze achteraf zetten en deelde hij de dikke droesem van bonpellen uit aan mensen

waarvan hij wist dat ze ziek van honger en ellende waren. En als er op het eind nog over was moesten wij, zijn kinderen, die op bepaalde adresjes brengen. Ook de onderduikers (waaronder joodse mensen nog) kende hij in zijn wijk. En die werden door hem niet vergeten. Hij had zo zijn eigen verdeeltaak, aangepast naar behoeften en doodzieken.

Vele malen was het eten te laat, soms uren. Dan gingen de mensen mopperend en kwaad naar huis op later opnieuw terug in de rij te gaan staan. En door deze vertragingen was het eten soms koud geworden. Meestal ging hij dan te voet zelf kijken en informeerde bij de Langgewenschtbarakken waar het eten bleef. De telefoon was afgesloten.

Ook de afgunst kwam soms bij mensen boven en zo verdachten zij mijn vader er wel eens van dat hij vriendjespolitiek bedreef. Daaraan stoorde mijn vader zich niet, wetende dat hij zo eerlijk, trouw en belangeloos dit werk verrichtte. Toch was hij soms verdrietig en tegelijk opstandig als hij koud en moe, en

De Centrale Controle Dienst nam regelmatig illegale voedselvoorraden in beslag bij zwarthandelaren en sluikslachters. Het werd meestal ter beschikking gesteld van de Centrale Keukens. (coll. NIOD)

ook hongerig 's avonds van zijn uitdeelwerk thuiskwam. Mijn moeder, en ook wij soms, hoorden dat. Mijn moeder zweeg en wij kinderen onderkenden de ernst van de zaak niet al te goed. Ook Frits Rekké, toen als zeventienjarige werkzaam als opschepper in de Vermeerschool, herinnert zich die tijd nog goed:

In de Hongerwinter trokken wij, als “opschepper ener uitdeelpost”, naar de brouwerij waar de honderden vaten met voedsel werden verwerkt. En in het geniep kregen de uitdelers tussen de middag een volle bak eten toegeschoven, maar vooral mondje dicht! Dagelijks twee maal een uitdeelpost te bedienen. Stond je daar met die opscheplepel om driekwart liter in z'n pannetje te mikken. Later een halve liter: de broekriem moest worden aangetrokken.

Stil wordt ik er nóg van bij het zien van oude vrouwtjes en mannetjes, niet in staat om “de boer op te gaan” om hier en daar een extraatje op te scharrelen. Een smekend smoeltje van zo'n oudje “om nog een scheppie extra” voor haar doodzieke man! Omzichtig om je heen kijkend of de strenge controleur het niet zag – vooruit dan maar, in een enkel geval... een scheppie koolsoep extra. Je kon je als uitdeler niet zoveel veroorloven, er stonden al weer klantjes met pannetjes te wachten.

Op het weekmenu van de Gaarkeuken stond doorgaans: tweemaal wekelijks waterdunne roggepap, een of tweemaal per week soep – ondefinieerbaar van kleur. Ook wel eens een stampot van diverse koolsoorten. Van vet geen spoor en vlees werd sporadisch gebruikt. Op de bonnenlijst van de laatste week van '44 stond 800 gr brood en twee kilo aardappel vermeld. De aardappels zo snel mogelijk opeten vanwege de slech-

Het noodkacheltje kan verantwoordelijk gesteld worden voor het sneuvelen van een groot aantal bomen in en rond Hilversum. (coll. NIOD)

te kwaliteit... Tijdens de kerstdagen zaten de kerken overvol, vooral vrouwen en jonge kinderen. Nood leert bidden!

Op jacht naar brandstof

Om aan een beetje warmte te komen is er in de winter '44/'45 een groot aantal bomen in Hilversum geroofd. Ineke Baartwijk daarover:

In onze straat waren bijna alle bomen gekapt. Voor ons huis stond nog een prachtige boom, die mijn moeder als een bloedhond bewaakte. Op een avond hoorden wij zagen, mijn moeder als een furie naar buiten. Jongens hadden de boom al om. Een oudere buurman velde het oordeel: zij de takken, wij de stam. Er was geen elektriciteit, geen gas, wij hadden licht van een carbidlampje en het licht van een fietslampje, daarvoor moest je op een fiets trappen, die op een standaard gezet was. Wij kookten op en warmden ons aan een noodkacheltje, dat op de “salamander” stond. Het leek op een groot blik, daarin stookten wij heel klein gehakt hout. De bomen en takken hadden Aart en ik uit het bos en van de hei geslept. Mijn broer Nico kon vanaf Oktober tot eind April niet meer over straat. Hij was lang voor zijn leeftijd en bang om opgepikt te worden. Hij deed bijna niets anders als hout klein maken en later cokes kloven.

Nederlanders !

De stof is bezig de laatste resten levensmiddel en weg te slepen. Beter werd bij duizenden pakjes tegelijk weggehaald. Alie wordt minder. Het broodrantsoen is verlaagd. Invoercerte. Met zijn laatste ademtucht tracht de stof thans ook ons land mee te slepen in de ondergang. Alle voedselmiddelen, die voor de voedselvoorziening toch onontbeerlijk zijn, pakt hij zoveel mogelijk mee. En het deel. Ook Nederland moet honger lijden ! Ook Nederland moet kapot.

Dat mag hem niet gelukken. Het mag niet voorkomen, dat er nu nog mannen zich veilig en gezond gaan walsen voor de noffen en ieten, omdat de vrouwen geen eten te e op tafel kunnen zett e voor te kinderen.

Burgers van Hilversum. We onderscheiden hier de volgende groepen. Er is hier een groep, die nog gult voldoende eten heeft. Ze is hier een groep, die voldoende eten heeft, zodat deze nog wel eens iets zwart kan kopen. Er is hier een groep, die nog wel voldoende te eten heeft, doordat ze zelf iets verbouwd hebben. Zo zullen de meesten deze winter wel door kunnen komen. Weliswaar geen vetpot, maar het gaat.

Achter... er is hier ook een groep, die nu al bijna zonder eten zit. Dit is de groep van die mensen, die geen hamstervoorraden bezitten, die niet zwart kunnen kopen, die geen volkstuinje hebben. Dit is de groep van mensen, die nauwelijks het veindige, dat er op de bonnen te verkrijgen is, kunnen betalen. En voor deze, gelukkig in de minoriteit zijnde, mensen vragen wij even de aandacht.

Ook zij moeten deze winter door kunnen komen. Zij ook moeten in de gelegenheid gesteld worden het vorzet tot het uiterste vol te kunnen houden. En daarbij is ont aller hulp nodig.

Ja, zult U mij zinnen zeggen, maar deze groep is zo groot, dat het praktisch ondoenlijk is om deze mensen te steunen. Neen, gezachte ieter, deze groep is niet zo groot. Velen zeggen, die U zo vaak hoort klagen, dat ze niets, maar dan ook het maal niets meer hebben, zullen deze winter nog wel doorkomen. Wij hebben namelijk steekproeven gedaan en deze welen uit, dat, hoewel niet altijd met een goed gevulde weg, de meesten van deze klagers er nog bent zijn ten honden.

Neen, het is inderdaad een kleine groep, die niet te bezit. En nu gaan wij allen hem helpen onder leiding van "LUCTOR ET FMBRO", die ook kunnen achter zich heeft staan om uit te zoeken, waar de nood op z'n hoogst is.

Dij kunt misschien per twee zakken, en naar iets te zoeken, een kilo tarw mischen. Een ander per week 3 kilo aardappelen. Een derde per week een pond erwten. Een vierde,.....

Geel thans aan de bezorger (bezorger) Mede, of zij op U kunnen rekenen. Ik zie thans op de kalender. We schrijven 12 November. HILVERSUMERS, uiterlijk op 3 December hopen zij de eerste pakketten uit te reiken. Stelt onze verwachtingen niet teleur. Wij danken U.

Oproep van de ondergrondse groep "Luctor et Emergo" van 22 november 1944 aan de burgers van Hilversum om voedsel beschikbaar te stellen 'voor hen die niet beschikken over hamstervoorraden, die niet zwart kunnen kopen, die geen volkstuinje hebben'. (coll. SAGV)

Via, via hoorde ik, dat er achter de Ambachtschool grote bergen brokken cokes lagen. Een steekwagentje geleend via de portier van de N.S.F. om de brokken te verslepen. De eerste dag waren er een paar mensen. De tweede dag een honderdtal. De derde dag niets en niemand meer.

Hulp aan anderen

De hongerwinter was een harde tijd, waarin veel mensen slechts één richtlijn hadden: hoe kan ik overleven, desnoods ten koste van alles. Toch was het ook een tijd van grote saamhorigheid, een tijd waarin mensen elkaar waar mogelijk hielpen. G. van der Horst beschreef deze tegenstelling als volgt:

20 December 1944. Een waterkoude, mistige dag. Ook in de woonkamer is het kil. Vader en moeder zitten ieder aan een kant van het kachelkje. Wat turven en een laagje kooltjes houden het maar net brandend. "Het is toch zo moeilijk om straks kerstfeest te vieren en niemand een kerstpakket te kunnen brengen", zegt vader verdrietig. Zestien jaar was vader al diaken en heel veel jaren maakten mijn ouders pakketten en deelden die uit op 24 december. Nu was er niets meer te verdelen; alles was op de bon!

Dan opeens de bel, moeder doet open. Neef Bert komt binnen met veel bravoure; hij is een lapzwans, die neef, een zwarthandelaar! Als vader één neef niet mag, dan is hij het wel. Met een groot gebaar haalt neef tien briefjes van honderd uit z'n zak: "Oom, tien lapjes van honderd en ik wil graag twee pond thee en vier pond koffie." "Wát...!" roept vader boos, "wat wil je? Er uit, en vlug ook, anders gooi ik je er uit. Denk je dat ik aan jouw zwarte handel mee werk? Er uit!" Neef ziet dat het menens is en maakt dat hij wegkomt met zijn briefjes van honderd.

Daar zitten ze dan, vader en moeder, geschokt over zoveel brutaliteit. Laat ik even vertellen hoe neef dit kon proberen. Vader reisde voor de oorlog in koffie en thee. In huis had hij een kamertje waar hij koffie en thee had opgeslagen om mee op reis te nemen. 10 mei 1940 brak de oorlog uit. Nog diezelfde dag brandde de fabriek in Rotterdam af en stond vader op de keien. Geen pensioen, geen uitkering, niets, niets, niets... Gelukkig had vader begin mei nog aardig wat voorraad gekregen, maar op reis gaan was er niet meer bij. En dat is heel zwaar als je dan drie en vijftig jaar bent. Vader was dan ook heel zuinig op zijn voorraad, maar hij wilde niets, maar dan ook niets van de zwarte handel weten. Zelf dronken we thuis ook, net als iedereen, surrogaatkoffie en -thee, en alleen met hoogtijdagen kwam er iets uit het kamertje. Gelukkig kreeg vader het penningmeesterschap van D.E.L. (Draagt Elkanders Lasten), de plaatselijke ziektekostenverzekering. Zuster Annie, de wijkverpleegster, kwam veel. Vader vroeg dan wie er ernstig ziek waren en dan hoorde hij ook over zieken die zo'n moeite hadden met die surrogaatthee. Die keer

Omslag van het kerstnummer van V.O.D., één van de vele illegale bladen in Hilversum. Het geeft goed de grimmige sfeer tijdens deze kerst weer. (coll. SAGV)

ging vader naar boven, pakte voor zuster Annie een pakje echte thee, deed dat in een appelstroopbusje en zei: “Luister goed, help de zieken ermee en als het op is, zet je het lege busje maar op tafel, dan vul ik het weer.” Vandaar dat neef Bert dacht: hij heeft koffie en thee, hij zit krap, dus ga ik er met tien lapjes van honderd naar toe. Maar mooi niet!!

Toen hij weg was, zei moeder: “Hendrik, als wij zelf nu eens kerstpakketjes maken?” “Hoezo?” “Wel, je haalt een paar pakken van boven, we wegen op de brievenweger wat koffie en thee af, maken er kleine builtjes van en brengen die rond.” Zo gezegd, zo gedaan. De brievenweger kwam op tafel, een wit papieren servetje er op, koffieboontjes er op, en op een ander servetje wat thee, voor een lekker kopje koffie en thee met de kerst-dagen. Alle kou was verdwenen.

Maar ja, wie moesten er allemaal bedacht worden? De dokter, de schoenmaker, de rijwielhandelaar, de kolenman, de groenteboer, de slager, de kosten, de organist, de predikanten, de burens, de vrienden, enz., enz. Vader moest weer naar boven, er waren zo veel mensen die goed voor hen waren, er moesten nog een

paar pakken leeggemaakt. De tafel was bezaaid met witte bolletjes met rode draadjes wol en een klein takje hulst.

Op kerstavond brachten we met z'n allen die waardevolle pakken rond. Toen werd het écht kerstmis voor vader en moeder.

Kerstavond om 9 uur ging de bel: de dokter die na achten (spertijd) buiten mocht, kwam persoonlijk bedanken en bleef gezellig praten. Even later hoorden we de achterdeur, en daar lagen zo'n twintig haveremoutkoekjes op het aanrecht. Bij de voordeur stond de melkboer met twee liter melk (... en als je meer moet, zeg je het maar!...) Tevreden en gelukkig ging iedereen naar bed.

Eerste kerstdag, nog vroeg, ging de bel en lag er een bruin- en een roggebrood op de stoep, even later een zak beentjes met wat gehakt. Het was geweldig. Na kerktijd kwamen een paar vrienden, een oud mevrouwje dat 's zondags soep kreeg, de organist en wat burens om kerstliederen te zingen. Toen stond zuster Annie op de stoep, in uniform want ze had dienst. Moeder deed open en samen stonden ze wat te smoezen in de gang. Toen liep zuster Annie stralend op vader af en zei: “Goud en zilver heb ik niet, maar namens alle zieken die ik van thee mocht voorzien, dank ik u heel hartelijk en u krijgt op iedere wang een dikke zoen.” Terwijl er een paar tranen over vaders wang rolden, zei hij: “Dank jullie allemaal voor dit prachtige kerstfeest.”

Hulp van buitenaf kwam toen er vanaf februari, met toestemming van de Duitsers, vanuit Delfzijl grote hoeveelheden meel het hongergebied ingereden werd, ter beschikking gesteld door het Rode Kruis. Hiervan werd ter plaatse het bekende “Zweedse wittebrood” gebakken. (coll. NIOD)